

Л. С. Лісовська
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра менеджменту організацій,
ORCID: 0000-0002-9937-3784

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ГЕНДЕРНОГО ВПЛИВУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

<http://doi.org/10.23939/semi2024.01.122>

© Лісовська Л. С., 2024

Дослідження спрямовано на удосконалення методичних основ забезпечення гендерної рівності в управлінні місцевим розвитком. У статті обґрунтовано методичні аспекти оцінювання гендерного впливу від дії планових документів у діяльності органів місцевого самоврядування. Автор сформувала загальну послідовність етапів оцінювання гендерного впливу, охарактеризувала їх змістове наповнення. Розглянуто систему гендерно чутливих індикаторів та обґрунтовано критерії для ранжування проєктів, які покладено в основу оцінювання гендерного впливу. Розроблений методичний підхід використано для оцінювання гендерного впливу дії стратегії розвитку територіальної громади України, наведено результати застосування методичного підходу.

Ключові слова: гендер; органи місцевого самоврядування; гендерна рівність; оцінка гендерного впливу.

Постановка проблеми

Реформа місцевого самоврядування та децентралізація влади послідовно та успішно здійснюються у державі, що розглядається як необхідний крок для європейського розвитку України. Вхідження країни як рівноправного учасника до світового та європейського співтовариства потребує концептуального визначення, розроблення й реалізації гендерної політики як основи формування гендерної культури, розвитку гендерної рівності, адаптації до умов творення гендерної демократії. Розв'язання задач гендерної політики можливе за умов дотримання її принципів на всіх рівнях управління. Тому використання гендерно-орієнтованого підходу у місцевому самоврядуванні набуває важливого значення та є актуальним.

Гендерна рівність сприяє економічному розвитку різними способами, натомість гендерна нерівність створює низку перешкод для повноцінної участі певних груп у процесах місцевого економічного розвитку. Ці бар'єри ще важче подолати тим, хто стикається із множинними формами дискримінації, тобто коли дискримінація за ознакою статі доповнюється дискримінацією за етнічною, релігійною, професійною ознакою, міграційним статусом, інвалідністю тощо.

Оцінювання гендерного впливу повинно стати частиною стратегічного управління територіальної громади та реалізації її стратегії розвитку. Здійснення оцінки гендерного впливу сприяє створенню ефективніших та справедливіших стратегій розвитку територіальної громади, сприяючи налагодженню гендерного балансу та створенню інклюзивного громадського середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Важливість застосування гендерного підходу до процесів розвитку громадянського суспільства засвідчує велика кількість розроблених нормативно-правових актів у вітчизняному правовому полі. Зокрема, особливої значущості набуває гармонізація законодавства України до законодавства країн-членів ЄС, що означає зближення національної правової системи та її підсистем із правовою системою Європейського Союзу та вимогами міжнародно-правових норм і стандартів [1].

Одним із основоположних документів, які стали фундаментом гармонізації, є Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад 2006 р. [2], що за змістом призначена для місцевих і регіональних органів самоврядування задля реалізації принципу рівності жінок і чоловіків, та його практичного втілення на місцях.

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 р. в Україні та внесення змін до закону “Про основи регіональної політики України” запровадили нові підходи до стратегічного планування та реалізації регіонального розвитку. Вперше в історії країни рамкові документи у сфері регіонального розвитку були розроблені із застосуванням гендерних підходів до розроблення нормативно-правових актів та за участю провідних зацікавлених сторін у цій сфері, разом із гендерними експертами та жіночими громадськими організаціями. Гендерний аналіз регіонального розвитку України виконано для гармонізації стратегічних та нормативних документів у сфері регіонального розвитку та децентралізації із національними нормативно-правовими актами та міжнародними зобов’язаннями у сфері гендерної рівності та прав людини, включно із Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенцією про права осіб з інвалідністю, Конвенцією про ліквідацію расової дискримінації, Пекінською декларацією та Платформою дій, Цілями сталого розвитку та їх принципом “Не залишити нікого позаду”, Резолюцією Ради Безпеки ООН щодо жінок, миру та безпеки.

Наголошено на необхідності інтеграції гендерного підходу у місцеві стратегічні документи та програми, відповідно до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, Закону України “Про державне прогнозування та розроблення програми економічного і соціального розвитку України”, Закону України “Про стимулювання розвитку регіонів”, постанов Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року” та “Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку”.

24 березня 2021 року Президент України підписав Указ, яким затвердив нову Національну стратегію у сфері прав людини на 2021–2023 рр., одними із головних стратегічних напрямів якої є запобігання та протидія дискримінації та забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Розвиваючи положення Указу, було також підготовано нові Методичні рекомендації з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад [3].

Проблематика гендерного підходу та оцінювання гендерного впливу в стратегічному плануванні розвитку територіальних громад (ТГ), зокрема, також була детально розроблена у методичних та наукових джерелах.

У проаналізованих джерелах превалує класичний “вузький” підхід щодо розуміння гендерного підходу, за яким оцінювання гендерного впливу побудовано на порівнянні наявного становища лише жінок і чоловіків [4]

Деяко “оновлений” підхід передбачає ширше охоплення оцінюваних груп та наслідків – це “процес дослідження запланованих і незапланованих наслідків, як позитивних, так і негативних, для соціальних груп (жінок і чоловіків, молоді та пенсіонерів, зайнятих і безробітних, дітей та людей з особливими потребами тощо) від стратегій, програм і проєктів, коли такі наслідки виявлені на етапах розроблення, впровадження, моніторингу та оцінювання відповідно, стратегій, програм і проєктів” [5].

Об'єкти оцінки гендерного впливу (ОГВ) визначають як результати/наслідки реалізації державної політики, так і певні процеси. Зокрема, було визначено й обґрунтовано мету оцінювання гендерного впливу “як визначення прямого або опосередкованого впливу (позитивного, негативного, нейтрального), коротко- та довгострокових результатів/наслідків реалізації державної політики на становище різних груп хлопців і дівчат, жінок і чоловіків для своєчасного усунення диспропорцій та гендерної нерівності” [6].

До процесів, стосовно яких здійснюється ОГВ, зараховують управління персоналом організації [7], самооцінку реалізації можливостей працевлаштування у процесах стратегічного управління ТГ [8], бюджетування [9, 10], процеси розвитку міст [11], управління організацією загалом [12].

Найчастіше науковці звертаються до використання гендерного підходу у процесах бюджетування, що дає змогу ефективніше вирішувати питання надання публічних послуг та складання програм і бюджетів, уникаючи гендерних розривів, оптимізувати раціональне та прозоре використання коштів жителів громади та підвищити роль і вплив громадськості [13, 14].

Упровадження та застосування гендерно-орієнтованого підходу в бюджетуванні підвищує ефективність надання публічних послуг, а видатки з бюджету, визначені за допомогою цього підходу, регулюють гендерну рівність, що, своєю чергою, відповідає цілям та сутності гендерно-орієнтованого підходу.

Гендерно-орієнтований підхід у бюджетному процесі – це врахування гендерних аспектів на усіх стадіях бюджетного процесу та висвітлення у відповідних бюджетних документах цілеспрямованості на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (гендерної рівності) [15, ст.10].

Формулювання гіпотез і постановка цілей

Завдання статті – обґрунтування основних аспектів, які формують методичний підхід до оцінювання гендерного впливу унаслідок дії та реалізації Стратегії розвитку територіальної громади.

Для вирішення поставленого завдання необхідно реалізувати такі часткові цілі:

- визначити загальну послідовність виконання оцінки гендерного впливу;
- сформулювати систему гендерно чутливих індикаторів;
- здійснити апробацію розробленого методичного підходу.

Гіпотеза 1: предметом оцінювання гендерного впливу унаслідок дії Стратегії розвитку територіальної громади є окремі проекти, які повинні бути реалізовані для досягнення стратегічних цілей розвитку громади;

Гіпотеза 2: методичний підхід до оцінювання гендерного впливу унаслідок дії Стратегії розвитку територіальної громади повинен використовувати лише планові показники.

Методологія дослідження

Для вирішення поставлених у роботі завдань використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Здійснення дослідження ґрунтується на системному підході, що дало змогу дослідити гендерний підхід у різних аспектах суспільного життя комплексно і за допомогою взаємопов'язаних чинників. Абстрактно-логічний метод використано для теоретичних узагальнень, визначення основних категорій та понять, а також формування висновків дослідження. Методи аналізу та синтезу застосовано для описання понять “гендерний підхід” та особливостей оцінювання гендерного впливу. Також використано метод емпіричного дослідження, який передбачав збирання та аналізування статистичних даних, опитування чи спостереження за відповідними процесами. Необхідно було також провести експертні опитування або фокус-групи для з'ясування думок та поглядів відповідних спеціалістів та зацікавлених сторін. Такий комплексний підхід дає змогу забезпечити широкий огляд проблеми і підготувати обґрунтовані висновки та рекомендації.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти у сфері забезпечення гендерної рівності, наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців, які вивчають проблеми гендерної рівності.

Виклад основного матеріалу

ОГВ є інструментом для попереднього прогнозування, аналізування чи оцінювання нормативно-правового акта, політики чи програми, що дає змогу визначити ймовірність негативних наслідків певного рішення стосовно рівності між жінками та чоловіками [17].

Кожна людина повинна мати можливість розвивати свої інтереси і здібності та робити вибір, вільний від обмежень, встановлених жорсткими очікуваннями, обов'язками і ролями, оснований на стереотипах і дискримінації. Забезпечення рівності всіх осіб ефективно у світовій практиці розвитку громадянського суспільства здійснюють методами та механізмами гендерного підходу.

Гендерний підхід (*gender mainstreaming*) – це глобально прийнятий стратегічний механізм для просування гендерної рівності, яка ставить гендерні перспективи і гендерну рівність у центр політики, досліджень, адвокатування/діалогу, законодавства, розподілу ресурсів тощо; вона означає оцінювання впливу будь-якої запланованої дії на жінок і чоловіків, зокрема законодавства, стратегії або програми, в усіх сферах і на всіх рівнях. Цей механізм створено, щоб зробити жіночі, так само як і чоловічі, очікування та потреби однаковою мірою складовою стратегій і програм [16].

Гендерний підхід визнає, що гендерні ролі впливають на будь-який проєкт, програму чи політику в соціальній, політичній чи економічній сферах, а також зазнають їх впливу.

Урахування гендерних аспектів має два елементи:

- аналітичний (розуміння владних відносин між різними групами);
- нормативний (забезпечення більшої гендерної рівності, щоб різні групи мали рівний доступ і контроль над ресурсами і благами).

ОГВ можна застосовувати до різних “об’єктів”, таких як окремі проєкти, програми, законодавчі акти та/або рамки політики разом із конкретними заходами (процесами) втручання у них.

Основним завданням здійснення ОГВ реалізації стратегії розвитку ТГ є визначення факту та оцінювання рівня втручання (сприяння або ускладнення) унаслідок реалізації певних планових документів або процесів розвитку в забезпечення принципів гендерної рівності у громаді.

ОГВ можна виконувати в будь-який час і на будь-якій стадії стратегічного планування, проте деякі ситуації сприятливіші для цього [18]:

- під час початкового розроблення політики/програми/проєкту;
- перед упровадженням політики/програми/проєкту;
- під час моніторингу та оцінювання політики/програми/проєкту.

На підставі аналізування наукових та методичних джерел ОГВ можна подати як сукупність взаємоузгоджених певних етапів (рис. 1).

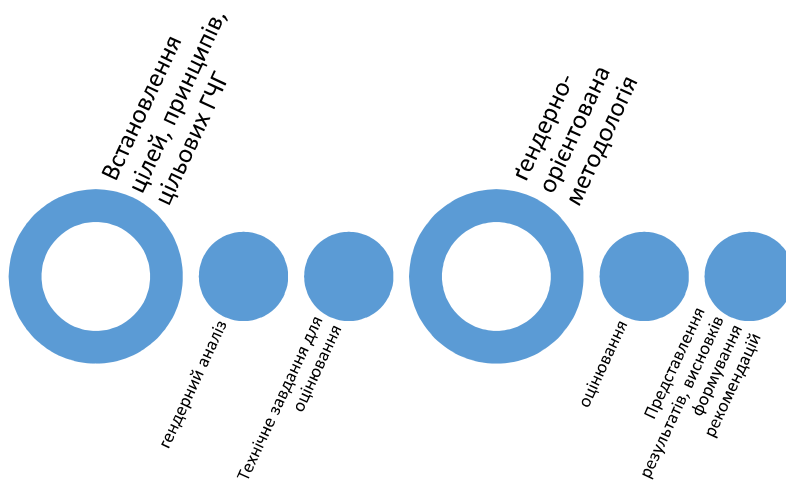

Рис. 1. Етапи проведення ОГВ*

* Розробка автора.

Зупинимося на характеристиці кожного із зазначених етапів, зокрема застосування ОГВ процедури стратегічного планування ТГ.

На основі аналізу, виконаного на початкових етапах, визначають реалістичні плани розвитку територіальної громади на основі пріоритетів місцевих зацікавлених сторін, а також обґрунтовують систему цілей, які необхідно досягти протягом певного періоду, із визначенням заходів на коротко-строкову, середньострокову та довгострокову перспективу.

На першому етапі ОГВ *встановлюються цілі, принципи та цільові групи гендерно чутливих груп (ГЧГ)*. Суб'єкти проведення ОГВ обґрунтовують цілі та завдання ОГВ, основоположні засади здійснення процедури. Також виділяють ГЧГ, які можуть зазнати впливу від дії або реалізації Стратегії розвитку ТГ.

Гендерний аналіз виконують для визначення реальних гендерних ролей, а також викликів і перешкод на шляху до рівної участі, які вони створюють для ГЧГ.

З самого початку процесу формування Стратегії/проекту, коли формують консенсус щодо стратегічних цілей і планують перші заходи, необхідно подбати про те, щоб ГЧГ мали рівні можливості для безпосередньої участі в основній групі місцевих зацікавлених сторін, а також можливість висловити свої потреби і думки щодо розвитку своєї громади. Інтерв'ю із найактивнішими представниками повинні допомогти фасилітаторам виявити гендерні бар'єри.

На цьому ранньому етапі необхідно визначити причинно-наслідкові зв'язки між різними виявленими бар'єрами. Такий аналіз згодом допоможе розробити стратегію, спрямовану на усунення коренів гендерної нерівності.

Оцінюючи перспективи та проблеми економіки територіальної громади, отримані дані потрібно розмежувати за статтю, щоб виявити відмінності у рівні зайнятості, освітньому рівні, доступі до ресурсів тощо.

Гендерний аналіз має надати інформацію, необхідну для розроблення найприйнятнішої стратегії зменшення гендерних розривів та подолання наслідків дискримінації. Він також повинен сприяти стратегічному використанню різних знань та навичок, якими володіють ГЧГ.

Особливо важливо у цій послідовності згадати гендерний аналіз, який надає необхідні дані та інформацію для введення гендерної перспективи в політику, програми та проекти.

Аналітичні висновки для реалізації комплексного гендерного підходу та недискримінації на всіх етапах циклу регіональної політики – від аналізу базових гендерних показників для формування політики до її реалізації, моніторингу та оцінки [19] роблять на підставі гендерного аналізу.

Європейська комісія визначає гендерний аналіз як “дослідження відмінностей в умовах, потребах, рівнях участі, доступі до ресурсів і розвитку, контролі над активами, повноваженнях приймати рішення тощо між жінками та чоловіками у призначених їм гендерних ролях” [20].

Гендерний аналіз – це систематичний спосіб визначення потреб та уподобань чоловіків і жінок у сфері розвитку, які часто відрізняються, а також різного впливу розвитку на жінок і чоловіків. Він вивчає доступ чоловіків і жінок до ресурсів і контроль над ними, урахування статевого розподілу праці, а також їхній контроль над ресурсами і результатами (вигодами) їхньої праці. Гендерний аналіз враховує, як клас, раса, етнічна належність та інші фактори взаємодіють із гендером, призводячи до дискримінаційних результатів.

Гендерний аналіз може стати ефективним інструментом за трьома напрямками:

- розроблення цілеспрямованих заходів для детальної ідентифікації цільових груп;
- інтеграція питань забезпечення гендерної рівності в національні, регіональні та місцеві програми та проекти, використання гендерного підходу під час обґрунтування усіх соціально-економічних рішень;
- стимулювання і активізація громадського діалогу із питань гендерної рівності [21].

Гендерний аналіз надає інформацію, яка підтверджує, що стать та її зв'язок із расою, етнічною належністю, культурою, класом, віком, інвалідністю та/або іншим статусом важливі для розуміння різних моделей участі, поведінки та діяльності жінок і чоловіків у економічних, соціальних та правових структурах [22].

Метою гендерного аналізу є виявлення та усунення гендерної нерівності за допомогою [23]:

- визнання відмінностей між жінками та чоловіками, основаних на нерівному розподілі ресурсів, можливостей, обмежень і влади;
- забезпечення чіткого визначення та врахування різних потреб жінок і чоловіків на всіх етапах політичного циклу;
- визнання, що політика, програми та проекти можуть по-різному впливати на жінок і чоловіків;
- з'ясування і формулювання думок жінок і чоловіків та їх внеску в важливу частину розроблення політики, програм і проектів;
- сприяння участі жінок у громадському, політичному та економічному житті;
- сприяння інформованішим, гендерно чутливим та ефективним втручанням.

Гендерний аналіз можна здійснювати із використанням як кількісної, так і якісної інформації. Кількісна інформація допомагає порівнювати; якісна інформація – зафіксувати складніші та менш кількісно вимірювані причини та наслідки гендерної нерівності.

Короткий опис основних етапів гендерного аналізу виконано у [24] із виокремленням 11 етапів.

Результати гендерного аналізу доцільно використовувати за такими напрямками, які потребують гендерно розподілених даних:

- дослідження доступності послуг для гендерно чутливих груп;
- гендерно-орієнтоване стратегічне планування;
- гендерне бюджетування.

Отже, результатом гендерного аналізу є виявлення відмінностей у потребах, можливостях і впливі на ГЧГ у різних сферах розвитку ТГ. Цей аналіз сприяє розумінню того, як статеві ролі та соціокультурні фактори впливають на доступ до ресурсів, контроль над ними та результати праці. Результати гендерного аналізу можуть вказати на наявність дискримінації чи нерівностей у минулі періоди (аналізованих) функціонування ТГ.

Технічне завдання для виконання оцінювання гендерного впливу від дії або реалізації стратегії розвитку територіальної громади – це документ, який визначає основні кроки і вимоги для здійснення оцінювання, спрямованого на визначення того, як дії чи стратегії впливають на різні гендерні групи в громаді. Воно передбачає визначення цілей оцінювання, об'єкта, методів збирання та аналізування гендерних даних, а також визначення відповідальних осіб, бюджету та термінів реалізації. Це допомагає структурувати оцінювання та забезпечує систематичний та об'єктивний підхід до аналізу гендерного впливу на розвиток громади.

Розроблення *гендерно-орієнтованої методології* охоплює створення системи методів, правил, принципів та підходів, спрямованих на оцінювання гендерної рівності та визначення впливу певної стратегії розвитку територіальної громади на гендерні аспекти.

Для ОГВ доцільно використати **гендерно чутливі індикатори**.

Гендерно чутливі індикатори дають змогу виміряти гендерні зміни в суспільстві з плином часу, вказують на те, наскільки і в який спосіб програми та проекти розвитку досягли своїх гендерних цілей. Їх корисність полягає у тому, що вони можуть вказувати на зміни в статусі та ролях ГЧГ у динаміці, а отже, вимірювати, чи досягається гендерна рівність.

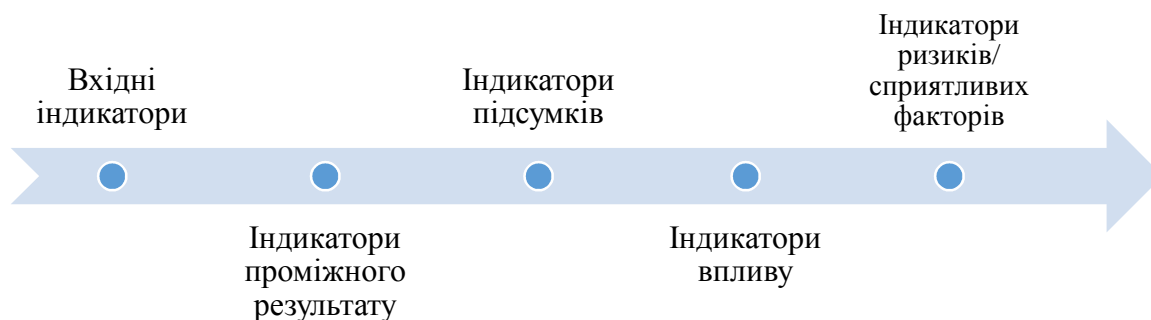

Рис. 2. Логічна архітектура гендерно чутливих індикаторів ОГВ*

* Сформувала автор.

Гендерно чутливі індикатори охоплюють такі групи кількісних показників:

- Вхідні індикатори відстежують ресурси, які мають бути надані для кожного компонента проєкту планового документа; зазвичай їх використовують на початку або ближче до початку проєкту.
- Індикатори проміжного результату вимірюють результати для кожного проєкту планового документа або компонента, наприклад, покращення порівняно з базовими тестовими даними; вони визначають, чи досягаються цілі проєкту.
- Індикатори підсумків вимірюють безпосередній вплив кожного із проміжних результатів.
- Індикатори впливу вимірюють середньо- та довгостроковий вплив проєкту. Зазвичай їх використовують після завершення участі проєкту планового документа.
- Індикатори ризиків/сприятливих факторів вимірюють вплив зовнішніх факторів на проєкт.

Розробляючи кожен захід (проєкт), який здійснюватиметься у межах стратегії, важливо оцінити, чи сприятиме він поліпшенню становища ГЧГ з позицій системності, наприклад, з погляду їх доступу до кращих робочих місць, послуг, що підтримують заснування та розвиток підприємств, а також до органів та структур, що приймають рішення. Кожен оцінюваний захід повинен мати чіткі показники ефективності, які дадуть змогу відстежувати результати та виявляти недоліки.

Змістове наповнення гендерно чутливих індикаторів повинно слугувати вказівниками або стандартами дотримання гендерного підходу в Стратегії розвитку, для вимірювання гендерної рівності в реалізації Стратегії або її заходів.

До системи індикаторів доцільно ввести такі елементи:

1. Забезпечення гендерної рівності щодо **ресурсів** (розподіл критично важливих ресурсів, таких як час, простір, інформація та гроші, політична та економічна влада, освіта та професійна підготовка, робота та професійна кар'єра, нові технології, медичні послуги, житло, транспорт, дозвілля) – вхідний індикатор.
2. Дотримання **гендерної архітектури** розроблення Стратегії або заходу Стратегії (гендерно-орієнтовані цілі, результати, підсумки, заходи та гендерно специфічні індикатори реалізації Стратегії) – вхідний індикатор.
3. Забезпечення гендерної рівності щодо **участі** (склад цільової групи/груп населення, представництво гендерно чутливих груп у процесах прийняття рішень) – індикатор результату.
4. Створення **гендерних інституційних структур (форм)** або усунення гендерних бар'єрів у межах проєктів (упровадження системи або механізмів, спрямованих на підвищення гендерної рівності та залученості у різних сферах діяльності) – індикатор підсумків.
5. Забезпечення гендерної рівності щодо імплементації **норм та цінностей**, які впливають на гендерні ролі (розподіл праці за статтю, ставлення до праці за ознакою статі, нерівність у цінностях, що надаються різним гендерно чутливим групам) – індикатор впливу.

6. Забезпечення гендерної рівності щодо **прав**, що стосуються прямої чи непрямой дискримінації за ознакою статі, права людини (ураховуючи свободу від сексуального насильства та деградації) та доступу до правосуддя в правовому, політичному чи соціально-економічному середовищі – індикатор впливу.

Зазначені критерії повинні бути оцінені кількісно. За результатами оцінювання кожен з індикаторів може одержати один з таких рангів:

-1 бал – питання, пов'язані зі сферою дії певного критерію в документі, негативно позначаються на принципах дотримання гендерної рівності;

0 балів – у документі не надається інформація, що дає змогу отримати 1 або більше балів за певним критерієм оцінювання;

1 бал – питання, пов'язані зі сферою дії певного критерію, в мінімальному стандарті відображені принаймні частково;

2 бали – питання, пов'язані зі сферою застосування цього критерію, враховані вичерпно, точно або якомога повніше, беручи до уваги характеристики документа.

У результаті оцінювання розраховують сумарну кількість балів (алгебраїчну, з урахуванням знаків) та вибирають відповідну категорію для оцінюваної одиниці документа (проекту).

Проекту можна поділити за результатами ОГВ на такі **категорії**:

– Гендерно негативні проекти (від -6 до -1): із явним упередженням або відсутністю уваги до потреб та можливостей різних гендерно чутливих груп.

– Гендерно нейтральні проекти (0): ці проекти не мають спеціального спрямування на гендерні аспекти, не враховують відмінності у потребах гендерно чутливих груп.

– Гендерно свідомі проекти (+3): враховують гендерні відмінності, але не завжди здійснюють глибокий аналіз відмінності в потребах, можливостях гендерно чутливих груп.

– Гендерно чутливі проекти від (від +4 до +9): активно враховують відмінності в потребах, можливостях та ролях гендерно чутливих груп, але можуть не бути повністю зорієнтовані на вирішення гендерних проблем.

– Гендерно інклюзивні або трансформативні проекти (від +10 до +12): не лише враховують відмінності в потребах і можливостях груп, але також активно спрямовані на зміну стереотипів, подолання нерівностей та розвиток умов для рівних можливостей для всіх гендерно чутливих груп.

– На цьому етапі необхідно прийняти рішення про те, як найкраще досягти гендерної рівності та подолати обмеження, із якими стикаються ГЧГ.

Для вимірювання індикатора ризиків/сприятливих факторів запропоновано здійснити аналізування та кількісне **оцінювання ризиків проєктів(заходів)** Стратегії розвитку ТГ.

Ризиками вважається неможливість передбачити появу під час реалізації стратегічного/програмного документа несприятливих умов, ситуацій, подій, які можуть негативно вплинути на становище, можливості, потреби та ключові інтереси гендерно чутливих груп.

Для здійснення ОГВ потрібно ідентифікувати такі види ризиків, яким притаманні встановлені ознаки та кількість балів відповідно.

Відсутній ризик: умови та ситуації, що можуть негативно вплинути на становище та інтереси гендерно чутливих груп, майже унеможливлені або взагалі відсутні. Ризикові сценарії майже неможливі – 0 балів.

Мінімальний ризик: є невелика можливість появи умов, що здатні негативно вплинути на становище чи потреби гендерно чутливих груп, проте ці наслідки незначні, ними легко управляти – 1–2 бали.

Помірний ризик: є певна ймовірність виникнення умов чи ситуацій, що здатні вплинути на становище, можливості та інтереси гендерно чутливих груп населення, і це може потребувати певного коригування та управління ризиками – 3–5 балів.

Значний ризик: висока ймовірність виникнення умов або ситуацій, які мають потенціал негативно вплинути на ключові інтереси гендерно чутливих груп та можуть потребувати значних зусиль для подолання цих наслідків – 6–8 балів.

Критичний ризик: висока ймовірність виникнення ситуацій, які здатні серйозно погіршити становище, потреби та можливості гендерно чутливих груп. Це вимагатиме негайного втручання та великих зусиль для подолання цих наслідків – 9–10 балів.

Подання результатів, висновків формування рекомендацій в ОГВ від дії або реалізації стратегії розвитку територіальної громади є завершальним етапом. На цьому етапі детально презентують отримані відомості, формулюють основні висновки щодо виявлених гендерних нерівностей та особливостей впливу програмного документа на ГЧГ. Також аналізують причини виявлених відмінностей та їх можливі наслідки для розвитку громади, формують рекомендації для врахування гендерного впливу під час прийняття стратегічних рішень, пропонують заходи та програми для підвищення гендерної рівності у розвитку громади.

Результати оцінювання і рекомендації можна оприлюднити для громадськості та інших зацікавлених сторін, організувати громадські обговорення та слухання, консультації з резидентами територіальної громади для забезпечення широкої участі та залучення різних груп. Розроблені висновки та рекомендації, як правило, оформляють у вигляді Звіту про ОГВ.

Цей етап є критичним для забезпечення ефективної інтеграції гендерного аспекту в стратегічне планування і розвиток громади, сприяючи створенню справедливішого та рівноправнішого соціально-економічного середовища.

Запропонований методичний підхід до ОГВ апробовано на даних та інформації, яка міститься у Стратегії розвитку Великобичківської селищної територіальної громади на період до 2027 р. Великобичківська територіальна громада розміщена в Рахівському районі Закарпатської області України.

Для оцінювання ОГВ об'єктом вибрано **перелік проєктів місцевого розвитку Плану заходів на 2024–2027 роки з реалізації Стратегії розвитку**. Для оцінювання гендерного впливу з 73 проєктів відібрано двадцять п'ять, які можуть потенційно впливати на становище, можливості, потреби та ключові інтереси гендерно чутливих груп територіальної громади. Результати такого оцінювання подано у табл. 1.

Таблиця 1

Результати ОГВ за категоріями проєктів

Назва ТГ	Кількість, од.				
	Гендерно негативні проєкти	Гендерно нейтральні проєкти	Гендерно свідомі проєкти	Гендерно чутливі проєкти	Гендерно інклюзивні проєкти
	0	19	4	2	0

Процедурою ОГВ визнано, що більшість проєктів **гендерно нейтральні**, оскільки спеціально не концентруються на гендерних аспектах, не враховують відмінності у потребах гендерно чутливих груп.

У цих проєктах не виділено гендерно чутливих груп та не виконано аналізу впливу на них, що, безперечно, створює високий рівень невизначеності для ГЧГ під час їх реалізації. Навіть якщо проєкти на перший погляд видаються гендерно нейтральними, це не означає, що вони не впливатимуть на становище чи потреби різних груп населення.

Таблиця 2

Зведена оцінка ризикованості проєктів місцевого розвитку

Назва ТГ	Кількість, од.				
	Відсутній	Мінімальний	Помірний	Значний	Критичний
	0	0	22	3	0

Переважну більшість проаналізованих проєктів експертна група оцінила як проєкти із помірним ризиком, найзначущішим визнано соціальний ризик.

Соціальний ризик може бути пов'язаний з тим, що, хоч проєкти не виділяють конкретних груп, вони все одно можуть негативно або неодноково впливати на гендерні чутливі групи, не враховуючи їхні потреби та можливості.

Є підстави для висновку, що необхідно переглянути та покращити оцінювання цих проєктів, зокрема за допомогою гендерного аналізу. Це допоможе виявити, як ці проєкти впливатимуть на різні гендерні групи, та розробити стратегії для забезпечення рівності та врахування їхніх потреб.

Зменшення соціального ризику пов'язане з урахуванням потреб та інтересів різних соціальних груп у реалізації проєктів. Ось кілька способів, які можуть допомогти зменшити цей ризик:

– Гендерний аналіз. Урахування відмінностей в потребах різних гендерно чутливих груп у проєкті. Це означає аналіз впливу проєкту на різні гендерні групи та врахування їхніх потреб.

– Широке консультування. Залучення представників громадських організацій, представників різних груп населення та експертів під час розроблення проєктів для збирання думок та врахування різних поглядів.

– Соціальне вивчення впливу. Соціальний аналіз впливу проєкту на різні групи населення та оцінювання можливих наслідків для них.

– Партнерство та взаємодія. Співпраця з місцевими органами влади, громадськими організаціями та активістами для впевненості, що проєкт відповідає потребам різних соціальних груп.

– Прозорість та відкритість. Інформування громадськості про процеси прийняття рішень та відкритість у врахуванні їхніх думок і зауважень.

Ці підходи дадуть змогу повніше враховувати різноманітність потреб та інтересів різних соціальних груп, що сприятиме зменшенню соціального ризику в реалізації проєктів.

Висновки

Здійснення ОГВ дає змогу систематично аналізувати вплив інтервенції на владні відносини між різними групами та можливості досягнення мети – забезпечення більшої гендерної рівності у ТГ. Також результатом ОГВ є система рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності інтервенції для задоволення різних потреб та сприяння досягненню більшої гендерної рівності у ТГ.

Процедура ОГВ спрямована на підвищення свідомості, підтримку та забезпечення рівних можливостей для усіх членів громади, незалежно від статі чи інших соціальних чинників.

Є підстави вважати запропонований методичний підхід простим у використанні та об'єктивним за його результатами. Запропоновані гендерно чутливі індикатори комплексно охоплюють можливість оцінювання рівня впливу планового документа на забезпечення гендерної рівності у ТГ.

Гіпотеза 1 результатами дослідження доведена, оскільки як предмет ОГВ дії Стратегії розвитку ТГ використано окремі проєкти, що повинні бути реалізовані для досягнення стратегічних цілей розвитку громади, а саме проєктів місцевого розвитку Плану заходів з реалізації Стратегії розвитку.

Гіпотеза 2 спростована, оскільки розроблений методичний підхід до ОГВ від дії Стратегії розвитку територіальної громади ґрунтується на використанні не лише планових, але й ретроспективних даних гендерного аналізу.

Перспективи подальших досліджень

Загальною метою подальших досліджень повинно стати удосконалення підходів до гендерно чутливого стратегічного планування, щоб забезпечити ефективніший та системніший сталий розвиток територіальних громад. Важливим напрямом буде розроблення інструментів для врахування гендерного впливу на різних етапах стратегічного планування, що сприятиме покращенню якості гендерного аналізу та розроблення стратегій розвитку.

1. Бондаренко, О. (2019). Врахування гендерних аспектів при формуванні законодавства України в умовах євроінтеграції. Вітальні слова. Секція 1: Протидія дискримінації за гендерною ознакою та ратифікація Стамбульської конвенції, 83.
2. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад 2006 року [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU06302>
3. Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад: Наказ Міністерства соціальної політики України № 359 від 27 грудня 2022 р.
4. Євченко О. В. (2022). Оцінка гендерного впливу – невід’ємна складова підготовки стратегічних та програмних документів територіальної громади. Наука, освіта, технології і суспільство: нові дослідження і перспективи, 77.
5. Оцінювання соціально-гендерного впливу стратегій, програм і проєктів регіонального розвитку: практичний посібник. Канада – Україна. Проєкт “Регіональне врядування та розвиток”. 65 с. URL: <https://ztrada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1595913676.pdf>
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання гендерного впливу галузевих реформ. Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.04.2020 № 257. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5701.html?PrintVersion>
7. Мартинець, В. В., Шеремет, М. Д. (2021). Гендерний підхід в управлінні персоналом організації. Економіка та держава. 7. С. 90–94.
8. Краліна А. О., Плохих В. В. (2021). Вплив гендерних особливостей самооцінки на реалізацію можливостей працевлаштування. Актуальні проблеми сучасної психології: матеріали II Всеукраїнської наукової інтернет-конференції 15 жовтня 2021. Одеса. С. 81–94.
9. Осадчук, С. (2021). Застосування гендерних аспектів у бюджетному процесі. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 26. С. 162–169.
10. Khalifa, R., Scarpato, S. (2021). Gender Responsive Budgeting: A tool for gender equality. *Critical Perspectives on Accounting*, 79, 102–183.
11. Preis, B., Janakiraman, A., Bob, A., & Steil, J. (2021). Mapping gentrification and displacement pressure: An exploration of four distinct methodologies. *Urban Studies*, 58(2), 405–424.
12. Нежива, М. О. (2023). Гендерний аудит у забезпеченні гендерної політики уряду. Збірник тез доповідей учасників Науково-практичної конференції, Черкаси, 27 квітня 2023 р. Черкаси: Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, 100.
13. Нечасва, І. А., Костецька, А. І. (2021). Використання гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі громади.
14. Цюпа, О. П., Кондур, О. С. (2023). Нормативно-правове забезпечення застосування в Україні гендерно-орієнтованого підходу в бюджетному процесі.
15. Гендерно орієнтоване бюджетування на місцевому рівні: від інтеграції принципу гендерної рівності в бюджетний процес до гендерно чутливих політик: посібник для представників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських активістів. Заг. ред. Стрельник О., Іваніна Т. 2020. 112 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/599/gender-responsive_budgeting_on_a_local_level_ukraine.pdf
16. Фесенко Г., Фесенко Т. (2013). Gender Mainstreaming в культурном менеджменті сучасного міста. На пути к гендерному равенству: Конвенция ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин: материалы респуб. конф., Астана, 5 декабря 2013 г. / [редкол.: Р. Б. Сарсенбаева, Д. Ж. Нукетаева]. Астана. С. 155–160.
17. ПОРАДНИК щодо проведення оцінки гендерного впливу проєктів стратегічних і програмних документів органів місцевого самоврядування. Київ, 2021.
18. European Institute for Gender Equality. (n.d.). Gender analysis: METHOD/TOOL. Retrieved from <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/tools-methods/gender-analysis>
19. Звіт-дослідження щодо посилення Національного гендерного механізму на регіональному та місцевому рівнях [Report on strengthening the National Gender Mechanism at regional and local levels]. Retrieved from <https://hromady.org/wp-content/uploads/2022/11/Гендерний-аналіз-регіонального-розвитку-України.pdf>
20. European Commission. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Programme of action for the mainstreaming of gender equality in Community development co-operation, COM(2001)

295 final). 2001. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A5-2002-0066+0+DOC+XML+V0//EN>

21. Шпінцова Ю. О. (2021). Гендерний аналіз у процесі формування публічної політики. Інвестиції: практика та досвід. (16). С. 130–134. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.16.130

22. Government of Canada. (n.d.). Gender analysis. Retrieved from https://www.international.gc.ca/world-monde/funding-financement/gender_analysis-analyse_comparative.aspx?lang=eng

23. Queensland government, Office for Women. Gender analysis toolkit. Brisbane. 2009. Retrieved from <https://www.csyw.qld.gov.au/resources/dcsyw/women/gender-analysis-toolkit/gender-analysis-toolkit.pdf>

24. Hunt, J. (2004). Introduction to gender analysis concepts and steps. *Development Bulletin*, (64), 100–106.

1. Bondarenko, O. (2019). Vrakhuvannia hendernykh aspektiv pry formuvanni zakonodavstva Ukrainy v umovakh yevrointehratsii. *Vitalni slova. Sektsiia 1: Protidiia dyskryminatsii za hendernoiu oznakoiu ta rattyfikatsiia Stambuls'koi konventsii*, 83.

2. Yevropeiska khartiia rivnosti zhinoK i cholovikiv u zhytti mistsevykh hromad 2006 roku. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU06302>

3. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii z realizatsii hendernoho pidkhotu ta pidkhotu, shcho bazuiet'sia na dotrymanni prav liudyny, na rivni terytorial'nykh hromad: Nakaz Ministerstva sotsial'noi polityky Ukrainy No. 359 vid 27 hrudnia 2022 r.

4. Yevchenko, O. V. (2022). Otsinka hendernoho vplyvu – nevid'iemna skladova pidhotovky stratehichnykh ta prohramnykh dokumentiv terytorial'noi hromady. *Nauka, osvita, tekhnolohii i suspilstvo: novi doslidzhennia i perspektyvy*, 77.

5. Otsiniuvannia sotsial'no-hendernoho vplyvu stratehii, prohram i proektiv rehional'noho rozvytku: praktychni posibnyk. Kanada-Ukraina. Proiekt “Rehional'ne vrjaduvannia ta rozvytok”. 65 s. URL: <https://ztrada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1595913676.pdf>

6. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia hendernoho vplyvu haluzevykh reform. Nakaz Ministerstva sotsial'noi polityky Ukrainy vid 14.04.2020 No. 257. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5701.html?PrintVersion>

7. Martinets', V. V., & Sheremet, M. D. (2021). Hendernyi pidkhid v upravlinni personalom orhanizatsii. *Ekonomika ta derzhava*, (7), 90–94.

8. Kralina A. O., Plokhikh V. V. (2021). Vplyv hendernykh osoblyvosti samoostinky na realizatsiiu mozhlyvosti pratzevlashtuvannia. *Aktual'ni problemy suchasnoi psykholohii: materialy II Vseukrains'koi naukovoï internet-konferentsii 15 zhovtnia 2021*. Odesa, 81–94.

9. Osadchuk, S. (2021). Zastosuvannia hendernykh aspektiv u biudzhethnomu protsesi. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorenna*, (26), 162–169.

10. Khalifa, R., & Scarparo, S. (2021). Gender Responsive Budgeting: A tool for gender equality. *Critical Perspectives on Accounting*, 79, 102–183.

11. Preis, B., Janakiraman, A., Bob, A., & Steil, J. (2021). Mapping gentrification and displacement pressure: An exploration of four distinct methodologies. *Urban Studies*, 58(2), 405–424.

12. Nezhiva, M. O. (2023). Hendernyi audit yak kliuchovi instrument protydii dyskryminatsii ta netolerantnosti. *Skhidnoevropeyskyi universytet imeni Raufa Abliazoa Cherkaske viddilennia Akademii ekonomichnykh nauk Ukrainy Donetskyyi natsionalnyi universytet imeni*, 100.

13. Nechaieva, I. A., Kostetska, A. I., & Kostetskaia, A. I. (2021). Vykorystannia henderno orientovanoho pidkhotu u biudzhethnomu protsesi hromady.

14. Tsiupa, O. P., & Kondur, O. S. (2023). Normatyvno-pravove zabezpechennia zastosuvannia v Ukraini henderno-orientovanoho pidkhotu v biudzhethnomu protsesi.

15. Henderno orientovane biudzhethuvannia na mistsevomu rivni: vid intehratsii printsypu hendernoï rivnosti v biudzhethni protses do henderno chutlyvykh polityk. Posibnyk dlia predstavnykiv mistsevykh orhaniv vykonavchoï vlady, orhaniv mistsevoho samovriaduvannia ta hromadskykh aktyvistiv. *Zah. red. Strel'nyk O., Ivanina T.* 2020. 112 s. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/599/gender-responsive_budgeting_on_a_local_level_ukraine.pdf

16. Fesenko H., Fesenko T. (2013). Gender Mainstreaming v kul'turnom menedzhmente sovremennogo goroda. Na puti k gendernomu ravennstvu: Konventsiiia OON o likvidatsii vsekh form dyskryminatsii v otnoshenii zhenshchin: materialy respub. konf., Astana, 5 dekabria 2013 g. / [redkol.: R. B. Sarsenbaeva, D. Zh. Nuketaeva]. Astana, 155–160.

17. PORADNYK shchodo provedennia otsinky hendernoho vplyvu proiektiv stratehichnykh i prohramnykh dokumentiv orhaniv mistsevoho samovriaduvannia. Kyiv, 2021.
18. European Institute for Gender Equality (n.d.). Gender analysis: METHOD/TOOL. Retrieved from <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/tools-methods/gender-analysis>
19. Zvit-doslidzhennia shchodo posylennia Natsionalnoho hendernoho mekhanizmu na rehionalnomu ta mistsevomu rivni [Report on strengthening the National Gender Mechanism at regional and local levels]. Retrieved from <https://hromady.org/wp-content/uploads/2022/11/Гендерний-аналіз-регіонального-розвитку-України.pdf>
20. European Commission. (2001). Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Programme of action for the mainstreaming of gender equality in Community development co-operation, COM(2001) 295 final). Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A5-2002-0066+0+DOC+XML+V0//EN>
21. Shpinova Yu. O. (2021). Hendernyi analiz u protsesi formuvannia publichnoi polityky [Gender analysis in the process of forming public policy]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (16), 130–134. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.16.130
22. Government of Canada. (n.d.). Gender analysis. Retrieved from https://www.international.gc.ca/world-monde/funding-financement/gender_analysis-analyse_comparative.aspx?lang=eng
23. Queensland government, Office for Women. (2009). Gender analysis toolkit. Brisbane. Retrieved from <https://www.csyw.qld.gov.au/resources/dcsyw/women/gender-analysis-toolkit/gender-analysis-toolkit.pdf>
24. Hunt, J. (2004). Introduction to gender analysis concepts and steps. *Development Bulletin*, (64), 100–106.

L. Lisovska

Management of Organizations Department
Lviv Polytechnic National University, Ukraine,
lidia.s.lisovska@lpnu.ua

METHODOLOGICAL ASPECTS OF ASSESSING THE GENDER IMPACT IMPLEMENTATION OF THE TERRITORIAL COMMUNITY DEVELOPMENT STRATEGY

© *Lisovska L., 2024*

Purpose. The purpose of the article is to substantiate the main aspects that form a methodological approach to assessing the gender impact of the action and implementation of the Territorial Community Development Strategy.

Design/methodology/approach. Semantic analysis, comparative analysis and the systematisation method were used to form a system of gender-sensitive indicators; the grouping method and structural and logical modelling were used to develop a rationale for the sequence of gender impact assessment. The abstract and logical method was used to formulate conclusions and theoretically summarise the results of the study.

Findings

The main task of conducting a gender impact assessment of a community development strategy is to determine whether certain programmes or development processes have contributed to or hindered the implementation of gender equality principles in the community.

Based on the analysis of scientific and methodological sources, the article presents the gender impact assessment as a set of mutually agreed stages.

At the first stage, the goals, principles and target groups of gender-sensitive groups are established.

A gender analysis is conducted to identify existing gender roles and the challenges and obstacles to equal participation that they pose for gender-sensitive groups.

The development of a gender-responsive methodology includes the creation of a system of methods, rules, principles and approaches aimed at assessing gender equality and determining the impact of a particular community development strategy on gender aspects.

In order to assess gender impact, the article develops a system of gender-sensitive indicators.

Presentation of the results, conclusions and recommendations in the gender impact assessment of the action or implementation of the community development strategy is the final stage. At this stage, a detailed

presentation of the information obtained is made, and the main conclusions are formulated regarding the identified gender inequalities and the specifics of the impact of the programme document on gender-sensitive groups.

The results of the assessment and recommendations can be made public to the public and other stakeholders, and public discussions and hearings can be organised, as well as consultations with residents of the local community to ensure broad participation and involvement of different groups. The developed conclusions and recommendations are usually documented in the form of a report.

The proposed methodological approach to gender impact assessment was tested on the data and information contained in the Development Strategy of Velyky Bychkivska settlement territorial community for the period up to 2027. The Velyky Bychkiv territorial community is located in the Rakhiv district of the Zakarpattia region of Ukraine.

Practical implications.

The practical implications encompass the development of a more effective methodological approach for assessing gender impact within the context of territorial community development strategies. This contribution holds significance for local self-government bodies, governmental entities, activist groups, and other stakeholders involved in the process. Implementing the proposed methodological approach has the potential to enhance the overall management of territorial development, ensuring a more efficient consideration of gender aspects in decision-making processes. Moreover, it can contribute to heightened gender sensitivity among participants involved in the decision-making process, fostering a more inclusive and equitable approach to strategic community development.

Originality/value

The originality and value of the article lie in its innovative methodological approach to evaluating the gender impact of implementing the Territorial Community Development Strategy. The article introduces a comprehensive framework that not only identifies and analyzes gender-specific factors at various stages but also offers practical recommendations for addressing gender inequalities within the context of community development. This contribution adds unique insights to the existing literature by providing a nuanced and context-specific methodology tailored to the intricacies of territorial community development. The article's value extends to practitioners, policymakers, and researchers engaged in gender-responsive planning, offering a practical tool to enhance the effectiveness and inclusivity of strategic development initiatives.

Key words: gender; local self-government bodies; gender equality; gender impact assessment..

Paper type: Research paper.